

Viranomaisten toimintaohje lapsen kaltoinkohteluepäilyn selvittelyyn

7.3.2023

Päijät-Hämeen
hyvinvointialue

1. Lapsen henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset

Rikoslain 21 luvun mukaan pahoinpitelyllä tarkoitetaan joko ruumiillista väkivaltaa tai muuta kuin ruumiillista väkivaltaa, jolla vahingoitetaan toisen terveyttä, aiheutetaan kipua tai saatetaan toinen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan. Pahoinpitely voi tapahtua myös tekemättä toiselle ruumiillista väkivaltaa. Tällöin edellytetään, että teosta on aiheutunut terveyden vahingoittuminen, kivun aiheutuminen tai toisen saattaminen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan. Pahoinpitelyn rikosnimike voi olla lievä pahoinpitely, pahoinpitely, törkeä pahoinpitely, vammantuottamus, heitteilepano, kuolemantuottamus, törkeä kuolemantuottamus, surma, tappo ja murha.

Kaikki lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset määritellään seksuaalirikoksia käsittelevässä Rikoslain 20. luvussa 1.1.2023 alkaen. Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten nimikkeitä on useita erilaisia. Rikosnimike selviää poliisin suorittamassa esitutkinnassa.

2. Epäilyn herätessä

Epäily lapseen kohdistuneesta rikoksesta voi syntyä kenelle tahansa lapsen kanssa työskentelevälle esimerkiksi päivähoitossa, koulussa, kerhoissa, terveydenhoitajan vastaanotolla, terveysasemalla, perheneuvolassa, sairaalassa tai sosiaalitoimistossa.

Epäily voi syntyä esimerkiksi, kun:

- lapsi itse kertoo asiasta
- lapsen saattajalla on epäily tai tietoja
- lapsen käytös ja oireet herättävät epäilyn
- lapsella on vammoja tai muita löydöksiä
- rikoksesta epäilyn toiminta paljastuu

Jos lapsi alkaa kertoa asiasta

- Keskity lapsen spontaanin puheen kuuntelemiseen. Käytä vain avoimia, neutraaleja kehotuksia tai kysymyksiä: "Kerro siitä" "Onko sinulla vielä jotain muuta"
- Lapsen kertomusta voi pyytää tarkentamaan käyttäen lapsen itse käyttämiä sanoja: "Kerro ukista" "Kerro siitä viikonlopusta"
- Lasta ei ryhdytä haastattelemaan, hän kertoo tilanteessa sen verran kuin haluaa. Haastattelun/kuulemisen tekevät tarvittaessa myöhemmin tehtävään koulutetut henkilöt poliisissa ja Lasten oikeuspsykiatrian työryhmissä. Kirjaa mahdollisimman tarkasti muistiin:
 - 1) Havainnot eli tapahtuman sisältö, aika, paikka, ja tapahtumaan liittyvät henkilöt. Havaintoja ovat kuullut ja nähdyt asiat. Havainto koskee jotakin, mikä tapahtui oikeasti ja mitä havaittiin. On eri asia, mitä havaitaan, kuin se, mitä havainnon tulkitaan merkitsevän ja mihin asioihin sen tulkitaan viittaavan.
 - 2) Keskustelun, kertomuksen, kysymysten ja vastausten sanamuodot

- Tee tarkka kirjaus siitä, mitä lapsi on sanonut käyttäen lapsen omia sanoja ja ilmauksia. Kirjaa myös omat kehotuksesi tai kysymyksesi tilanteessa.
- Myös vanhempia ohjeistetaan olemaan kyselemättä ja puhumatta asiasta lapsen kanssa.
- Jos epäilty kaltoinkohtelija on lapsen vanhempi, hän ei ole tilanteessa läsnä silloin, kun lasta kuullaan.
- Lapselle ei saa antaa katteettomia lupauksia, kuten ”Minä en kerro tästä kenellekään” tai ”Sinun ei tarvitse kertoa tästä enää koskaan kenellekään”
- Rehellisyys on tärkeää: ”Tämä on asia josta minun on kerrottava viranomaisille eteenpäin.”

Kun työntekijälle herää epäily lapsen mahdollisesta kaltoinkohtelusta, on tärkeää, että työntekijä tunnistaa velvollisuutensa olla yhteydessä sekä poliisiin että lastensuojeluun. Lastensuojelulain mukaisen ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluvilla henkilöillä on velvoitteita toimimiseen tilanteessa (seuraava luku). Lapsen kohtaavan työntekijän tulisi yleisesti ottaen pyrkiä saamaan vain sen verran tietoa, että voidaan arvioida poliisille ilmoittamisen ja lastensuojeluilmoituksen tarpeellisuus.

3. Toiminta akuutissa tilanteessa

Lapsen pahoinpitelyä tai seksuaalista hyväksikäyttöä epäiltäessä tehdään välittömästi lastensuojeluilmoitus ja ilmoitus poliisille.

Kaikkien Lastensuojelulaissa mainittujen ilmoitusvelvollisten on 1.4.2015 lukien ilmoitettava lapseen kohdistuneesta pahoinpitelyepäilystä **lastensuojelun lisäksi suoraan poliisille** (Lastensuojelulaki 25 §). Sama menettely on koskenut lapseen kohdistuneita seksuaalisen hyväksikäytön epäilyjä vuodesta 2012.

[THL / Lastensuojelun käsikirja: Lapsen kohdistuneiden rikosepäilyjen ilmoituslomake](#)

Akuutissa tilanteessa soitto hätänumeroon 112 käynnistää prosessin, ja poliisissa kenttäjohtaja ottaa päävastuun asioiden eteenpäin viemisestä.

Lomake lastensuojeluilmoituksen tekoon

- THL:n lastensuojelun käsikirjasta
[Lastensuojeluilmoitus LsL 25 § ilmoitusosa \(thl.fi\)](https://thl.fi)
- Päijät-Hämeen hyvinvointialueen sähköisten palvelujen kautta (sähköinen lastensuojeluilmoitus, ei kiireellisessä tilanteessa):
<https://www.hyvis.fi/web/paijat-hame/asioi-sosiaalipalveluissa#lastensuojelu>.

Kiireellisessä tilanteessa tee lastensuojeluilmoitus lastensuojelun päivystykseen puhelimitse

- Virka-aikana numeroon p. 044 482 8200 (klo 8–15)
- kiireellisessä tapauksessa 112

Jokainen, joka huomaa lapsen tai nuoren olevan avun tarpeessa, voi ottaa yhteyttä lastensuojeluun ja tehdä lastensuojeluilmoituksen. Yksityishenkilö voi tehdä ilmoituksen myös nimettömänä. *Viranomaisilla on velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus.* Ilmoituksen tekee henkilö, joka on asian ensimmäisenä havainnut, kuullut, nähnyt tai muuten kokenut. Ilmoituksen saatuaan lastensuojelussa arvioidaan välittömien lastensuojelupalveluiden tarve. Poliisi tekee, ilmoituksen saatuaan, virka-apupyynnön terveydenhuollolle tarvittavien tutkimusten suorittamiseksi lapseen kohdistuneen seksuaali- tai pahoinpitelyrikoksen selvittämiseksi ja haitan arvioimiseksi.

Molempia, sekä poliisia että lastensuojelua, on mahdollista ja suositeltavaa konsultoida asiassa alla olevista numeroista.

Jos lapsella on vammoja, jotka vaativat välitöntä tutkimusta ja hoitoa, hänet saatetaan päivystysluontoisesti lääkärin vastaanotolle. Terveystieteiden henkilöstölle on ohje lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn tilanteisiin: ”Toimintaohje epäilyssä lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä”. Akuuteissa lapseen kohdistuneissa väkivaltatilanteissa on ensiarvoisen tärkeää, että somaattiset tutkimukset tehdään viipymättä mahdollisten löydösten todentamiseksi ja dokumentoimiseksi.

Huoltajille kertomisesta on hyvä keskustella poliisin kanssa. Riskinä on lapsen joutuminen varaan rikosepäilyn paljastumisen vuoksi. Rikoksesta epäilty voi painostaa tai uhkailla lasta tai tuhota mahdollista todistusaineistoa.

Lastensuojelun virka-aikainen päivystys:

Päijät-Sote: ma-pe klo 8-15, p. 044 482 8200 (klo 8-15)

Lastensuojelun päivystysnumerot virka-ajan ulkopuolella:

Päijät-Hämeen sosiaalipäivystys vastaa virka-ajan ulkopuolella lastensuojelun päivystyksestä. Yhteys sosiaalipäivystykseen: 112.

Poliisin yhteystiedot lapsiin kohdistuneissa rikosepäilyissä:

Seksuaalirikos- ja pahoinpitelyepäilyt (joissa yhteistyö HUS:n Lasten ja nuorten oikeuspsykologian yksikön kanssa)

Rikosilmoitus lapseen kohdistuneesta rikosepäilystä tehdään ensisijaisesti poliisi.fi-sivujen kautta:

[Palvelut yrityksille ja yhteisöille](#) → viranomaisille tarkoitetut ilmoitukset → ilmoitus lapseen kohdistuneesta rikoksesta.

Rikosilmoituksen teko vaatii erillisen valtuutuksen tekijän yritykseltä tai yhteisöltä. Työntekijän tulee olla esihenkilönsä yhteydessä saadakseen valtuutuksen tehdä ilmoituksen.

Jos ensisijainen sähköinen ilmoitus ei jostain syystä onnistu, THL:n nettisivuilta löytyvän ilmoituslomakkeen ([linkki](#)) voi toimittaa poliisille jollakin seuraavista tavoista:

- salatulla sähköpostilla rikostorjunta.paijat-hame@poliisi.fi,
- lähettämällä lomake faksilla poliisin fax-numeroon 0295 411 951 tai
- postitse: Hämeen poliisilaitos, Lahden pääpoliisiasema, Esikuntakatu 4, 15700 LAHTI
- tuomalla poliisilaitoksen ilmoitusten vastaanottoon

Vakavat ja kiireelliset tapaukset, ellei ketään alla mainituista tavoiteta:

Hätäkeskus **112**, jonka kautta yhteys poliisin yleisjohtajaan.

4. Toiminta ei-akuutissa tilanteessa ja ilmoitusten perusteella

Suuressa osassa tapauksia lapsia työssään kohtaava työntekijä saa joitakin viitteitä mahdollisesta tapahtuneesta pahoinpitelystä tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Joskus nuori voi kertoa tapahtumista, joista on kulunut aikaa. Väkivallalle altistunut lapsi on avun ja tuen tarpeessa ja oikeutettu saamaan apua. Kaikkien ammattilaistahojen tulee pitää matalaa kynnystä yhteydenottoihin ja konsultaatioon. Poliisia konsultoidaan nimettömänä, jos tilanne ei johda ilmoituksen tekoon. Huoli lapsen tilanteesta riittää lastensuojeluilmoituksen tekemiseen ja lastensuojelu voi tehdä ilmoituksen perusteella poliisille ilmoituksen. Tilanteessa toimimiseen saat neuvoja ja lisäohjeita lastensuojelun päivystysnumeroista, poliisista sekä [HUS:n Lasten ja nuorten oikeuspsykiologian yksiköstä](#) (numerot edellä).

1. Huolen herättyä tee lastensuojeluilmoitus
2. Konsultoi lastensuojelua / poliisia / Lasten oikeuspsykiatrian yksikköä, joilta saat lisäohjeita tilanteessa toimimiseen.
3. Tee ilmoitus poliisille. Ilmoituksen perusteella poliisi harkitsee, toimitetaanko esitutkinta.

Lastensuojelulain 25 §:n mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon, lasten päivähoiton, opetustoimen, nuorisotoimen, poliisitoimen, rikosseuraamuslaitoksen, palo- ja pelastustoimen, sosiaalipalvelujen, lasten päivähoiton tai terveydenhuollon palvelujen tuottajan, opetuksen tai koulutuksen järjestäjän, seurakunnan tai muun uskonnollisen yhdyskunnan, kansainvälistä suojelua hakevan vastaanottokeskuksen ja järjestelykeskuksen, hätäkeskustoimintaa harjoittavan yksikön, koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa harjoittavan yksikön, tullin, rajavartiolaitoksen taikka ulosottoviranomaisen palveluksessa tai luottamustoimessa olevat henkilöt tai vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa tai itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivat henkilöt sekä kaikki terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia **salassapitosäännösten estämättä viipymättä** ilmoittamaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka **hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä**.

Lisäksi edellä tarkoitetuilla henkilöillä on velvollisuus tehdä **salassapitosäännösten estämättä** ilmoitus poliisille, kun heillä on tehtävässään tietoon tulleiden seikkojen perusteella syytä epäillä, että lapseen on kohdistettu:

1. rikoslain [\(39/1889\) 20 luvussa](#) seksuaalirikoksena rangaistavaksi säädetty teko; tai
2. sellainen [rikoslain 21 luvussa](#) henkeen ja terveyteen kohdistuvana rikoksena rangaistavaksi säädetty teko, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta.

Yleisohjeena voi pitää sitä, että jos viranomaiselle jonkin seikan perusteella nousee huoli rikosepäilystä, hänellä on velvollisuus ottaa yhteyttä poliisiin. Viranomaisten ei tarvitse pelätä sitä, että itselle koituu ilmoituksen tekemisestä seuraamuksia. (Tuominen & Ellonen, 2015)

Lisätietoja aiheesta:

- Lastensuojelun käsikirjassa: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/pahoinpitely-ja-seksuaalinen-hyvakskaytto>
- Barnahus & Poliisi: [Käsikirja lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten tutkintaan \(2022\)](#)
- Duodecim-lehden teemanumerossa 2015:13 on mm. seuraavat asiaan liittyvät artikkelit:
- Tuominen Mia & Ellonen Noora: [Rikostutkinta lapsiin kohdistuvissa väkivalta- ja seksuaalirikoksissa](#)
- Joki-Erkkilä Minna & Korkman Julia: [Lapseen kohdistuneen seksuaalisen väkivallan epäilyn herätessä – mitä tulee huomioida?](#)
- Muukkonen Tiina & Tulensalo Hanna: [Lastensuojelun tehtävät, kun lapsen epäillään kokeneen väkivaltaa](#)

5. Esitutkinta

Ilmoituksen saatuaan poliisi selvittää esitutkinnan käynnistämisen edellytykset ja niiden täytyessä aloittaa tutkinnan.

Poliisi voi pyytää tarvittaessa muilta viranomaisilta virka-apua rikosasian selvittelyssä. Poliisin virka-apupyynnöstä HUS:n lasten ja nuorten oikeuspsykologian yksikkö tekee tarvittaessa lapsen haastattelut sekä tutkimukset (pienet lapset ja lapset, joilla on kehityksellisiä viiveitä).

Viranomaisten välinen yhteistyö on tärkeää tutkimuksen alussa. Poliisin kanssa on sovittava aika-aulusta, tietojen antamisesta asianosaisille sekä muista tutkimuksen yhteydessä huomioitavista seikoista.

6. Terveystenhoitohenkilöstön ohjeistus ja toimenpiteet

Lakia lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä sovelletaan alle 16-vuotiaisiin ja erityisin kehityksellisin tai terveydellisin perustein alle 18-vuotiaisiin.

Lapsiin kohdistuvissa rikosepäilyissä keskeisiä esitutkintatoimenpiteitä ovat tyypillisesti lapsen kuuleminen ja tarvittaessa lapsen somaattiset tutkimukset. Poliisi kuulee valtaosan lapsista itse, mutta poliisi voi myös pyytää lapsen kuulemiseen virka-apua Lasten ja nuorten oikeuspsykologian- ja oikeuspsykiatrian yksiköistä. Virka-apua voidaan pyytää esimerkiksi silloin, kun on tiedossa lapsen kehitystasoon tai erityispiirteisyyteen liittyviä seikkoja tai jos epäilystä tapahtumasta on kulunut pitkä aika tai on oletettavaa, että lapsen kertomukseen on päästy vaikuttamaan. Lapsi voidaan jättää kuulematta poikkeustapauksissa silloin, jos kuulemisella ei katsota saavutettavan mitään lisäarvoa, esimerkiksi jos lapsi on niin pieni, että luotettavan kertomuksen saaminen on epätodennäköistä. Tilanne arvioidaan aina tapauskohtaisesti. ([Lapsen kaltoinkohtelu epäilyn selvittäminen | HUS.](#))

Kaltoinkohtelu epäilyissä lapsen somaattiset tutkimukset tehdään poliisin virka-apupyynnöllä joko Päijät-Hämeen keskussairaalassa tai Uudessa Lastensairaalassa (ULS) Helsingissä. **Pahoinpitelytutkimukset** järjestetään keskussairaalassa, ja lapsen tutkimuksien järjestämisestä vastaa kirurgian

päivystäjä. Tilanteesta riippuen lapsi jää osastolle seurantaan. **Seksuaalirikosepäilyissä** tutkimukset kuuluvat pediatrialle/gynekologialle, ja nämä potilaat ohjataan pääasiassa Uuteen Lastensairaalaan. Yleensä nämä tutkimukset voidaan tehdä seuraavana aamuna, jolloin virka-apupyynnön tulee olla valmiina. Akuutin terveydentilan kannalta tärkeät tutkimukset tehdään heti.

Keskussairaala

- Keskus (03) 819 11

7. Lastensuojelun ja poliisin yhteistyö ja arviointi välittömien turvaamistoimien, rajoittamistoimenpiteiden sekä edunvalvojan määräämisen tarpeesta

Eri viranomaiset, erityisesti poliisi ja lastensuojelu, keskustelevat tarvittavista toimenpiteistä ja sopivat toimien etenemisestä.

Lastensuojelussa arvioidaan **kiireellisten toimenpiteiden tarve** ja arvioidaan, onko lapsen turvallista olla kotona tutkimusten aikana. Lapsen ja perheen tarvitsema tuki huomioidaan esitutinnan aikana ja tarvittaessa lastensuojelussa ryhdytään toimiin lapsen ja/tai tutinnan turvaamiseksi.

Mikäli lastensuojeluilmoitus koskee lapseen kohdistunutta **seksuaali- tai pahoinpitelyrikosepäilyä**, ja epäilty tekijä kuuluu lapsen lähipiiriin, lastensuojelun tulee neuvotella huoltajille kertomisesta tutkinnanjohtajan/tutkijan kanssa. Sosiaaliviranomainen voi tarvittaessa **rajoittaa** sijaishuollossa olevan lapsen **yhteydenpitoa** lapsen turvallisuuden takaamiseksi. Poliisi ilmoittaa lastensuojelulle, mikäli esitutinnan turvaamiseksi olisi syytä rajoittaa sijaishuollossa olevan lapsen yhteydenpitoa epäiltynä olevaan henkilöön.

Lähestymiskieltoa voidaan hakea tilanteissa, joissa on olemassa vaara, että lapsen henkeä, rauhaa tai vapautta uhataan tai että häntä muutoin vakavasti häiritään. Lähestymiskielto voidaan määrätä myös silloin, kun kiellolla suojattava ja kieltoon määrättävä henkilö asuvat samassa asunnossa. Sosiaaliviranomainen voi hakea lähestymiskieltoa ja sitä haetaan joko poliisilta tai käräjäoikeudelta. Poliisi voi määrätä vain väliaikaisen lähestymiskiellon.

Mikäli epäiltynä on lapsen vanhempi tai muu huoltaja, lapselle tulee **määrätä edunvalvojan sijainen**. Edunvalvojan sijainen saatetaan tarvita silloinkin, kun huoltajalla on läheinen suhde epäiltyyn (esim. puoliso, isovanhempi, perheystävä) Tutkinnanjohtajan on tarvittaessa tehtävä tuomioistuintielle hakemus edunvalvojan määräämisestä. Hakemuksen voi tehdä myös syyttäjä, maistraatti tai sosiaalityöntekijä. Lastensuojelussa harkitaan lisäksi asiakkaana olevan lapsen kohdalla edunvalvojan tarpeellisuus lastensuojelullisessa prosessissa ja haetaan sitä tarvittaessa. Lomakkeet edunvalvojan hakemiseen sekä edunvalvojan suostumus -lomake, joka liitetään hakemukseen, jos mahdollista, löytyvät Lastensuojelun käsikirjasta. ”Edunvalvojahakemus”-lomakkeella voidaan samanaikaisesti hakea edunvalvojaa sekä rikos- että lastensuojeluprosessiin, Poliisin edunvalvojahakemus”

-lomakkeella rikosprosessiin. Molemmat lomakkeet löytyvät netistä: <http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-edunvalvonta/aineistot-lomakkeet-ja-linkit>

8. Syyteharkinta

Esitutinnan aikana poliisi ottaa yhteyden syyttäjään, joka on mukana prosessissa. Esitutinnan valmistuttua poliisi siirtää asian syyttäjälle syyteharkintaan, kun on syytä epäillä rikoksen tapahtuneen. Syyttäjä nostaa syytteen harkinnan jälkeen, jos esitutkinnassa kerätty näyttö siihen riittää. Syyttäjällä on myös mahdollisuus tietyin edellytyksin jättää syyte nostamatta.

9. Oikeudenkäynti

Oikeudenkäynti käydään kärjäoikeudessa. Työntekijät voidaan kutsua tarvittaessa todistajiksi oikeudenkäyntiin. Joissain tilanteissa kärjäoikeus voi tehdä asiasta kirjallisen materiaalin pohjalta kansliapäätöksen.

10. Toimenpiteet rikosprosessin jälkeen

Mikäli lapsen kanssa asuva vanhempi todetaan syylliseksi lapsen pahoinpitelyyn tai lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön, lastensuojelun tukitoimien tarve arvioidaan ja niitä sovelletaan muuttuneen tilanteen mukaisesti. Lastensuojelussa arvioidaan mm. sitä, onko lapsella edellytyksiä palata tai jäädä kotiin asumaan. Tilanteessa arvioidaan mm. vanhemman kykyä ottaa apua ja tukea vastaan, lapsen muita kotiolosuhteita (esim. toisen vanhemman tilanne) sekä arvioidaan lapsen huoltajuus- ja asumisjärjestelyjä hänen etunsa mukaisesti.